

## MOLNÁR H. LAJOS

### SZANÁLTAK

Épülő-szépülő városainkban nem számítanak ritkaságnak az ilyen modern tömbházak, melyek gombamód szaporodva sorakoznak modern lakónegyedeinkben, mintegy jelképeként modern korunknak. Dicséret érte az építőknek! Nemrég újabb boldog családok vehették örömmel birtokukba kényelmes, tágas és modern lakásaikat.

(Képalírás bármelyik újságból)

#### „Nem mintha görcsösen ragaszkodnék a magántulajdonhoz”...

(A néni öltözete nem városias. Fejkendősen, nagykabátban nyit ajtót, mintha éppen készülne valahova. De nem. Csak nem tudta megszokni néhány hónap alatt a két lakás hőmérséklete közötti különbséget. Egyedül van a kétszobás tömbház-lakásban, melyhez nemcsak ő nem passzol, hanem a bútorai, a tárgyai, az otthon „díszítőelemei” sem. Örökmozgó, kedves, készséggel beszél.)

– Mi falusiak voltunk, negyvenévtől dolgoztunk a férjemmel, ő negyvenötől pártag, én negyvenhattól, negyvenhat elejétől. Akkor nehéz volt, sokat kellett utazgatni, s aztán a kapcsolatok úgy alakultak ki... Amikor a választás volt, illetve lecserélték a kulákbírókat, akkor a faluban odatettek engem bírónak. Nem volt könnyű, mert nagyon nehéz volt, mert bizony még a nők is... Tetszik tudni, hogy van, hát nem volt soha az életben olyasmi, hogy nőbíró legyen. Aztán jaj, hogy hát így, hát úgy, mért mentél? Azt mondta édesanyámnak a kománéja, hogy miért engedte bírót csinálni a lányából, azt mondta: „ó, Rebi, csak a boldogtalanokat rakják oda bírónak, a maga lánya nem volt az”. Akkor még jó fiatal voltam. Elküldtek a kolozsvári konferenciára mint delegátust, még a prezídiumba is kitettek, Groza mellett ültem, az öreg megfogta a kezemet: „Na, gyere ide, kicsi székely asszony.” Úgyhogy nehéz volt.

Utána bekerültem ide, s elvégeztem a háromhónapos iskolát, a rajoni nőbizottságnál dolgoztam több ideig. Voltam a rádiónál is hat évig, a rádiósítási központnál, szerkesztő-felelős voltam. Velem együtt a férjemet is behozták mint pártaktivistát, tíz évig dolgozott aktivistaként, utána lett szövetkezeti elnök, szóval mindig az élvonalban voltunk.

Ötvenhétben vettünk egy telket, építettünk rá egy kicsi házat majdnem a saját kezünkkel. A gyermekeim már akkorára nőttek, tudtak segíteni, téglát vetettünk, a munkahelyről biztosítottak kocsit, hordtuk az anyagot, vakoltunk, meszeltünk. Emlékszem, egy május elsejei napon, hát a tribünön voltunk, mint..., én rajoni elnök voltam, hazamentünk, elkezdtünk meszet oltani, köves volt a mész, szedegettem ki a kezemmel, s az ujjaim begye mind összeégett. Persze a következő napokon kellett

dolgozni, gépelni, s attól az indigótól úgy megfertőződött a kezem, hogy három hétig úgy dolgoztam, éjszaka nem aludtam. Nehéz volt, nagyon nehéz volt építeni...

A rendezés úgy hozta, beleestünk. Beleestünk ebbe, hogy szisztematizálás...

Tizenhárom ári volt a terület, rajta a ház és az istállóféleség, a házban három szoba, volt kamra, fürdőszoba, nyári konyha, nagy terasz, előszoba, fűskamra – mert fával tüzeltünk, s aragázzal főztünk. Nem volt rossz. Aztán rengeteg szőlő volt ültetve, ribizli, egres, földieper, minden, ami egyszer létezett. Mi nagyon szerettünk foglalkozni a kerttel, szabad időnket mindig ott töltöttük. Az valahogy az idegeket is levezette, olyan könnyen éreztük magunkat. Amikor az ember látja, hogy azok a kicsi növények nőnek... én megmondom őszintén, annyi zöldséget, szőlőt, gyümölcsöt kitermeltem abból a kicsi kertből, hogy nagyon sokat jelentett a család számára, de a társadalom számára is. Engem többször műtöttek a gyomrommal, vérző fekélyem volt, a belekből is nagyon sokat kivettek, s azt mondták annak idején, hogy nem sokáig viszem, de aztán úgy sikerült, hogy a mai napig viszem. Nem vagyok éppen egészséges, gyomormérgezőseim volt, tífuszom, agyhártyagyulladás, az a sok tereprejárás tönkretett, az egyik községben mérgezett vizet ittam... Ebből kifolyólag legyengültem nagyon, s betegnyugdíjba tettem, kényszerítettek, mert nem tudtam dolgozni. S ez volt nekem, ez a kert, hogy foglalkozzak valamivel, s én nem szégyelltem. Láttam, hogy nagyon sok zöldség megterem, s akkor nem engedtem tönkremenni, mert az élelem, kivittem a piacra és eladtam. Én ősszel mindig vetettem spenótot jó nagy területen, aztán mikor megnőtt, nem tövestül vágtam ki, hanem a leveleit hatszorhétszer leszedtem egy tavaszon. Tíz nap alatt megnőtt, szedtem le, már úgy megszokta a kezem, leszedtem, s tíz nap alatt újra megnőtt. Régebb kellett beadni valami zöldséget, de annál sokkal többet megtermeltünk. Jól kihasználtuk a kertet, a spenót mellett termeltünk salátát, utána paszulyt, uborkát... rengeteg pénz bejött. Én olcsón adtam, a városi gazdálkodók sokszor haragudtak rám, mert a piacon letörtem az árakat. De nekem így is kijött a számításom, még ha sokat el is ajándékoztam belőle.

Rengeteg zöldséget tettem el télire, paszulyt, majd megmutatom az elvtársnak, bár most a blokkban elosztogattuk, mert itt nem áll meg, nincs hideg spájsz. Más az íze, mint az üzletinek, s nekem a beteg gyomrommal diétázni is kellene...

Nekem, nekem... én nagyon sajnálom a kertet, és mondtam a férjemnek, hogy valahol vegyünk, valamit mégis kell tenni, amikor ilyen nehéz az ellátás kérdése, hogy tényleg, az embernek jön, hogy nagyon meggondolkozzon: rengeteg kert elment innen a bontással, rengeteg kert elment. A város zöldségellátását ez a negyed nagyrészt biztosította. Ezzel a beépítéssel nagyon sok elveszett. A konstrukció rengeteg területet lefoglal, és nem is dolgoznak rajta mindenhol, ott marad a terület kihasználatlan, hogy fáj az embernek a szíve, amikor maga az emberiség nincs ellátva zöldséggel vagy főzelékfélével, s akkor nem tudunk ott egy kicsi krumplit termelni. Ha én termelek, hozzájárulok a közösség ellátásához. Ez a fontos ma nekünk. Megmondom őszintén, az embernek jól fog az a pár lej is, amit kap, de már az a tudat, hogy hozzájárul a közösség ellátásához, az mindennél kielégítőbb.

A kert most is megvan, az ősszel tettem bele spenótot, de nem tudom, lesz-e még egy kicsi belőle, mert az már inkább legelő, a kerítés le van bontva, most már minden ki van vágva, a szőlőfák, minden, lebontották a házat...

Két évvel ezelőtt tudtuk meg, hogy le fogják bontani. Rá három napra a sógorom meg is halt. A férjemnek a testvére ott lakott a szomszédban, ahogy megtudta, hogy a házat bontják, három napig ivott, s akkor felakasztotta magát, meg is halt. Akkora baj volt azért is...

Aztán mit csináljunk?... Voltak olyanok is, akik fejszével fogadták a bontókat, nem akartak kimenni a házból. De hát az értelmes emberek nem foglalkoznak ilyesmivel... Nem azt mondom, hogy nekünk jólesett, mert nagyon rosszul esett, de ha már a fejlődés így kívánja, mit csináljunk? Mit csináljunk? Ki gondolta ezelőtt huszonöt évvel, hogy erre a fertilityra építenek? Azért jöttünk ide. Nagyon szép terület volt, verőfényes hely és jó termőterület. Nagyon jó hely volt...

December tizenötödikén jöttünk el a lakásból. Három hétig költöztünk. Hoztuk a rekamiét, a nagy szekrényt s a konyhaszekrényt egy szekérral, az is majdnem feldőlt. Mindent-mindent a hátunkon kellett át-hordanunk, mert itt a patak s itt a sántier, mindenütt körbe sántier, az utunkat elvágták. Olyan fáradt voltam, még mindig érzem. A fiam is a hátán hozta a varrógépet s a könyvesszekrényt. Fogadtunk volna kocsit vagy szekeret, de a mi utcánkba nem lehetett bemenni.

Az a nap, az utolsó a házunkban, az egy kicsit rosszul esett, de nincs mit csinálni... Könnyezik az ember, mert sokat dolgoztunk, mi nem kaptuk sehonnat se, mi dolgoztunk érte. Nem mintha görcsösen ragaszkodnék a magántulajdonhoz, egyáltalán nem vagyok olyan típus, de beteg embereknek nagyon jó, amikor egy olyan csendes, nyugodt helyen laknak és nem függnek senkitől. Például, tessék elképzelni, onnan kijöttünk, s akkor itt felettünk van egy félig elvált asszony két gyerekekkel, s van egy udvarló, az reszel, fűrészsel, kalapál este tíz-tizenegy óraker. Aztán nekifog s iszik, a sör oda van húzva az ajtóhoz, nekünk, akik nem szoktunk inni, ez egy kicsit furcsa. Tízkor nekiül, megrészegeedik, s egy óráig énekel. Úgyhogy ez furcsaság. Ha húzzák a széket, hallatszik, s ha egyebet csinálnak, az is...

Én szeretem a közösséget s a férjem is, nem arról van szó, hogy nem szeretjük, mert igazán azért éltünk-haltunk, a közösségért, és szeretjük, hogy rend legyen, de nagyon sok rendetlen ember van. Itt két hónapon keresztül ketten a férjemmel separtuk a lépcsőházat, hordtuk a szemetet. Akkor eldugult a szemetes, a férjem kérte, hogy a csomagolópapírokat ne dobják oda, mert a szemetes eldugul. Nem törődtek vele. Nem mindenki törődik, nem mindenki szereti a közösséget s megbecsülni a közvagyonot. Ők úgy veszik, hogy ezt a lakást kapták, s ha kell, még kapnak.

Nagy ez a zaj, mind könnyörögtem a lakáshivatalnál, adjanak a másik felére, de nem vették figyelembe. Máshova nem akartam elmenni segítségért. Azt mondta a férjem: ne menj senkihez se, hadd el, amit adnak, elvesszük, ha mindenki válogat, akkor baj van, bár mi ne válogassunk. S elfogadtuk. Nekünk ez bőven elég, s mondjuk, nem is olyan rossz, tűrhető, csak nem a mi idegünkhöz való, valahogy felőrli az idegeket. Ahogy itt költöztünk, idegeskedtünk, hát az öreg már mind zakatolt, rám-rám szólt, s mondom neki, utazzon el a kicsi lányomhoz, ügyeljen az uno-

kákra. Itthon maradtam, hogy egy kicsit fessek, ne adjak pénzt érte. Nagyon csúnya munkát végeztek itt, ezek nem foglalkoznak megfelelően a dolgok építésével vagy nem ellenőrzik őket. Olyan vakolat volt, hogy alig tudtam megcsinálni annyira, amennyire. S azt nézi az ember, hogy ne kerüljön pénzbe, mindent csináljon maga, mert ahogy az országban kell spórolni, kell a családban is, másként nem tudunk segíteni a gyerekeken, az unokákon, mert ezeknek szegényeknek kell a segítség. Mindhárom gyerekem már családos, mindenhol van már két-két gyerek. Van egy kicsi gonosz gyerekünk, egy másfél éves unoka, s az már egy éve itt volt nálunk. Nagyon serény a gyermek, amióta felköltöztünk ide, vagy az ablaknál van, vagy itt, vagy ott, mindig félttem, nehogy valami baja történjék. Nem elégíti őt ki, unja magát a blokkban. Ott mentünk ki a kertbe, mentünk sétálni, s a gyermek úgy szokta meg. Most hazavittük a szüleihez.

Nem tudom, a segítséget ezután hogyan oldjuk meg, mert a férjem megvette ezt a lakást, hogy ne kelljen fizetnünk a házbért. Elment a pénzünk, száznégyszer lejt fizettünk ki a lakásért. A másikért kaptunk hetvennyolcat s kipótoltuk.

Gondoltam, járjak még ki a kertbe, rendezgessem, de arra már nem lehet számítani, nem érdemes. Nem, mert leszedik, a szomszédok nem tudnak ügyelni rá. A külső szomszédaim nem estek bele, azokat nem fogják lebontani. Egy utcával arrébb kellett volna építenünk a házat annak idején, de ide sikerült, mert nagyon jó hely volt, verőfényes, a szőlő is nagyon szerette, nagy fürtök termettek. Azért jöttünk pont oda, mert verőfényes, s hogy odaköltöztünk, nem is voltam olyan nagyon beteg. A vizem is nagyon jó volt, nagy kútunk volt... S most valósággal azt is ellopták. Olyanok az emberek, hogy mindent szednek össze, ha egyszer valaki elköltözik onnan, ott nem marad semmi se. A kutat nem szedtük fel, a szomszédok is onnan hordták a vizet, s a sántier is onnan ivott. Mondtam a férjemnek, hagyjuk ott a vedret s a láncot s a kutat, ott is hagyjuk. Két hét múlva jönnek a szomszédok, hogy a lánc vedrestül eltűnt, nem tudnak vizet venni. Mondom, hát mit csináljak? Aztán leszerelték a hajtóját, utána meg jön a szomszéd, hogy ássák ki a kutunkat. Pedig azt nem adtuk el. Egyebet még eladogattunk, elprédáltunk, elosztogattunk, ahogy tudtuk. Mindent beszereztünk, s mindent elprédáltunk. De a kutat nem. S jöttek, hogy ássák ki a kutat. Odamegyek, mondja az illető, hogy ő tíz betonkarikát megvett a lakáshivataltól. A mienkről ledobta azt a hármát, amelyik kinnebb volt, a többit úgy hagyta. Be sem fedte. Ott a kút félig kiszedve...

Hátha beleesik valaki!...

### **„Az új lakással meg vagyok elégedve”**

(A bőrkabátos férfi nemrég jött haza a bevásárlásból. Lakása tágasabbnak tűnik, mint az előző, s nem azért, mert egy szobával több van benne. Színesebb is, gazdagabb is. Bútorai újak, már tömbházlakás méretekhez igazodóak. Házigazdám éjszakai műszakban dolgozott, pihenni készülne, de hajlandó előbb röviden elmondani azt, ami érdekeli.)

– Azt hiszem, én vagyok a legfiatalabb azok közül, akiket lebontottak, harminchárom évet töltöttem. Nagyon ragaszkodtam és ragaszkodom ma is ehhez a városhoz. Filozófiát kezdtem tanulni Kolozsváron,

abbahagytam, és elvégeztem egy építőiskolát. Beértem ezzel. Ha egy nagyobb diplomát szerzek, talán elkerülök innen más vidékre. Inkább megelégedtem a szerényebbel, csak hogy itt maradhassak.

Hatvankilenc végén, huszonkét éves koromban nyertem valami pénzt a lózinplikken, ez indította el az egész ügyet. Akkoriban kvártélyban laktam, nem tudtam haladni semmiféle szempontból. Tekeregtem, csavarogtam, tengődtem, valahova le kell telepedni. Szóval nyertem azt a tízezer lejt, apám segített anyagilag, készpénzben adott ötvenezeret, a rokonoktól kölcsönöztem tízet. Huszonhárom éves koromra összekoppintottam hetvenezeret, akartam venni egy kocsit. Hetven januárjában hetven ezer lej nagy pénz volt, ezerháromszáz körül kerestem...

Ahogy mondtam, munkás maradtam, bár nappaliban érettségiztem és laboráns-iskolát végeztem. S mondom, foglalkoztam és foglalkozom most is filozófiával, könyveket vásároltam, volt egy filozófus barátom, az biztatott a látogatás nélkülire...

Szóval kocsit akartam venni, és vettem egy házat. Jobbnak láttam lakást szerezni. Találtam egy idős nénit, megvettem a házát hetvenezerért, volt benne három szoba és egy konyha. Felvettem egy barátomat kvártélyba, később egy családot is, a bevételekből kezdtem rendbe tenni az épületet. Hetventől hetvennégyig vaskaput tettem, festettem, meszeltem, új villanyhálózatot szereltem, az egész vízvezetékét kijavítottam, csináltam fürdőszobát. Mindezt egyénileg, mindent a szecserából, a vasudvarból vásároltam meg.

Hetvennégy tavaszán a kvártélyosaimnak adtak lakást. A házam rendben volt, üres volt, egyedül maradtam. Gondoltam egyet, s hetvennégy őszén megnősültem. A feleségemmel csináltunk két nagy részletet, a lakást komplett bebútoroztuk. Hetvenhatban járt le a két részlet.

Hetvenhét szeptemberében jött az első gyerek s a hozzátartozó kiadások. A feleségem betegség miatt egy évig szabadságon volt. Hetvenkilenc májusában megérkezett a második gyerek, a feleségem szintén nem bírta a terhességet, egy évig megint betegszabadságon volt. Többet ült a szülészetén, mint otthon. Amikor lejárt a szabadsága, hatórás munkát vállalt, a gyerekeket otthon neveltük. Az én gyerekeim nem voltak sem bölcsődében, sem napköziben!

Kényelemben éltünk. Külön udvarom volt, a gyerekek nyugodtan tudtak játszani...

Ezerkilencszázhetvennyolc december harmincadikán hívtak először a municípiumi néptanácsra, hogy bontás lesz. Azelőtt nem tudtam erről. Azt mondták, az utcát szisztematizálni fogják, pontos dátumot nem említettek, csak azt, hogy készüljek fel. Fontosabb problémák esetében mindig meg szoktam kérdezni az idősebb embereket, most is érdeklődtem az öregebbektől, hogy mi lesz. Azt felelték, bontás lesz, kapok majd valami kártérítést, és a család létszámától függően biztosítanak lakást.

Hetvenkilencben eljöttek, készítettek egy tervet, leltároztak. Nyolcvanban újra leltároztak, módosították a tervet. Nyolcvan harmadik évnyegyedében már bejelentették, hogy kezdhetek csomagolni, készüljek a költözésre, az új lakást ebben a városszéli negyedben kapom, mert itt van építkezés. Én kértem máshova. Nem lehet. Nem maradt más hátra...

Kiküldtek egy papírt, hogy huszonkilencezer lej kártérítést állapítottak meg. Na, ezt biza megreklamáltam, először szóban, másodsor kérvény

által, harmadszor a törvényszék által. Végül az összeget megemelték negyvenezer lejre. Ezerkilencszáznolcvan decemberében megkaptam a negyvenezer lejt.

Ezerkilencszáznolcvan december tizenötödikén átvettem a háromszobás blokklakást. A kártérítés fele ráment a költözésre, a másik felét betettem a CEC-be a két kiskorú gyermekem nevére.

Az új lakással meg vagyok elégedve, nem vagyok megelégedve viszont a kártérítéssel és ebben az új lakásban a pillanatnyi ellátással és az életkörülményekkel. Hideg víz most sincs, három napja nincs. Túl sok a havi fogyasztásért járó összeg ahhoz képest, hogy meleg víz és fűtés nincs rendesen. A lakbér nem lenne sok, az csak száznolcvan lej, ezzel meg vagyok elégedve.

Az asszonynak nem is esett olyan rosszul, hogy onnan el kellett jönnünk, ő annak idején a készbe jött, nem vett részt a nagy munkában. De nekem rosszul esett. Mint emberi érzélem nagyon rosszul esett.

A gyerekek kicsik, mozgékonyak, nagyon egészségesek. Ők nem szeretik itt. Meg voltak szokva az udvarral. Egy szobát üresen hagytam nekik, hogy legyen hol játszaniuk, de ez nem elég. Azt mondják a régi emberek, hogy majd megszokják ezt is. De egyelőre nem szokták meg, ki kellett vinnem őket falura, a rokonokhoz, ott nagyon szeretik. A nagyobbik ott falun jár az óvodába városi gyermek létre...

Mi a végzettségünk szerint tisztviselők kellene hogy legyünk. Inkább vállaltuk a feleségemmel, hogy végzünk szakképesítő iskolát, és vállaltuk a több műszakos munkát az anyagiakért, a gyerekeink nevelésért. Mi akartuk nevelni a gyerekeinket, ellentétes műszakokra osztattuk be magunkat. Még éjszakai műszakot is vállaltam, hogy tudjak foglalkozni a gyerekekkel, bár ez nagyon fárasztó volt. Most mégis odajutottunk, hogy mások nevelik őket.

Gondoltam, ha a gyerek megnő, a nagyobbik nevére megveszem a blokkot. De most pénzem sincs, és ez a lakás mintha nem is városban lenne, nagyon messze van a központtól.

Mindenesetre nem tudom elfeledni azt a másik lakást, a házamat. Onnan minden közel volt...

### **„Azt mondták, minnek dolgoztok annyit”**

(A lakásba két hónapja jöttek, de mintha még ma is költöznének, kevés holmi került végleges – végleges? – helyére. A rengeteg giccses festmény közül csak az egyik szobában „ugrott” néhány a falra, a többi a földön, az ágyon, az asztalon s mindenütt. A nagylépésnyi hosszú és kurta félkarnyújtásnyi széles éléskamrának elképzelt helyiség falain a földtől a plafonig különböző méretű és formájú ecsetek, pemzlik sorakoznak, a tulajdonos szerint ez szerszámainak egy tizede. A bácsi hetvenkét éves, a néni hatvankettő, meglehetősen feldúlt lelki állapotban, egymás szavába vágva magyarázzák helyzetüket.)

– Kérem szépen, egy életen keresztül kínlódtam, hogy legyen meg az otthonom... Tágas helyem volt...

– S most ide zsúfoltak, nem térünk...

– Magániparos vagyok, adót fizetek, itt nem tudok dolgozni, nincs helyem... A nyugdíjosztályhoz is fizetem a nyugdíjalapot, mert tizenhárom évemet nem ismerték el. Én alapítottam a munkakollektíva szövet-

kezetet harmadmagammal, azt sem ismerték el. Az inaséveimet sem, mert nem volt pontos feljegyzésem. Még két évig kell fizetnem a kétezer lej nyugdíjalapot, s azután kapok ötszáz lej nyugdíjat. Hát hogy legyen ez elég, kérem, amikor itt csak a fogyasztás havi hatszáz lej...

- A víz, a villany és a gáz... Az uram el akarta magát pusztítani...
- Mit, szívem?
- Mondom, el akartad magad pusztítani.
- Bizony... Műhelyünk volt, tágas helyünk...
- Nem szabad így...
- Kérem, itt se pince nincs, se kamra nincs, nekem négy-öt méteres létráim vannak, novemberben végeztem egy falusi templom festését, ott kellett hagynom három nagy létrámat, mert hirtelen híre jött, hogy bontanak... Hát meg kell hogy bolonduljon az ember. Öreg létemre... Én ezzel el is végeztem a mondókámat.
- Elég is!
- Tessék, szívem?
- Elég is! Ezt mondtad nekik is.
- Én negyvenhétől fizetem az adót az iparért. Eleinte évente kilencezret, most vagy kétezerháromszázat. Szobafestő és képfestő vagyok, tessék megnézni, milyen gyönyörűek...
- Még Bukarestbe is küldtünk belőlük, nagyon vették.
- Volt ott, kérem, két szoba összkomfort, előszoba, fürdőszoba, spájz, műhely, nagy udvar...
- ...gyümölcsfák...
- Ötvenháromtól laktunk ott, új volt a ház, akkor építettem. Most bontják...
- Tessék majd megnézni, még látszik, hogy milyen szobáink voltak ott. És milyen festés!...
- Hogy mondod, szívem?
- Milyen festés volt!
- S nagy kapubejárat! Áh... Itt még a zárok sem találunk. A par-kettet ötezerért akarták lerakni, leraktam én.
- Ha a férjem nem értene hozzá...
- Nincs víz, nincs meleg.
- Minden este melegítem a téglát, dugom be az ágyba...
- Mit, szívem!
- A téglát az ágyba!
- Öregségünkre!...
- Honnan hozta Margitka a vizet?
- A dombtetőről.
- Este hozol te is, jó?
- Fiam, én nem megyek! Annyit cipeltem, már teljesen kivagyok...
- Akkor hogy főzök?
- Eszünk szárazat.
- Mit csináljunk? Tetszik látni?...
- Gondoltam, öregségemre megfestek egy-egy képet s eladom. Mit csinállok majd azzal az ötszáz lejjel?... A mesterem a tavaly még élt, elvittem tanúskodni, neki sem akarták elfogadni az éveimet. Az a szövetkezet két és fél évig működött, aztán felbomlott, azt mondták, akinek kell,

visszaadják az iparengedélyét. Azóta fizetem az ipart. És azt a két és fél évet sem ismerik el...

– Nem tudjuk, mi lesz, sok az a hatszáz lej fogyasztás, hallottam a szomszédoktól, hogy ők is sokallják, cserélni akarnak más lakónegyedbe, máshol sokkal olcsóbb...

– Hatvanötezer lej kártérítést kaptunk, megért a házam kétszáz-ezret. S meg kell hogy legyünk elégedve...

– Amíg tart a pénzből, fizetjük a házbért s a számlákat, utána...

– Tessék, szívem?

– Itt takarékoskodni nem lehet. A gyerekeink segítségére sem számíthatunk, a leányom is éppen válik. Még mi segítettük őket, amíg ott laktunk...

– Egy hónappal a költözés előtt tudtuk meg.

– Mondták azelőtt is.

– Mondták-mondták, szívem, de nem hittük el. Azt is mondták, hogy ott nem lesz bontás. Annyi mindenünket elloptak a bontáskor, tyúkketrecet, faanyagot, létrákat, a vastalicskát, az öntözőt...

– ...abroszt, tükröt...

– ...s nem is tudjuk, mi mindent. Nem lehettünk egyszerre ott is, itt is. A műhelyemről letörték a lakatot, mit tudom én, onnan is miket loptak el...

– Majd amikor keressük, kiderül.

– Mi, szívem?

– Majd amikor keressük...

– Azt már kereshetjük... A feleségem olyan kövér nő volt, né, hogy lefogyott... Én nyolcvanöt kiló voltam, most hetven ha vagyok. Hat centivel húztam össze a nadrágszíjamat, éppen mutattam a feleségemnek.

– Mi egész életünkben spóroltunk, mi nem jártuk a vendéglőt. A szomszédaink irigykedtek, amikor látták, milyen szép házat építünk, vásárnap is csináltuk. Azt mondták, minek dolgoztok annyit...

– Hát tényleg, hogy minek... Hétéves koromtól kínlódom, s most meg vagyok zavarva... A nagy ebédlőasztalom nem fért be ide, ahol hagytam, ott veri az eső... A gyönyörű fürdőkádamat a bontásvezető főnök vette meg, az ajtókat, az ablakokat...

– Alig várták, hogy eljőjjünk, szedtek s hordtak el mindent.

– Most már itt vagyunk...

– Hetekig ott sem voltunk s itt se, nem tudtunk aludni, azt sem tudtuk, hol vagyunk. Meg voltunk zavarva.

– Hogy mondod, szívem?

– ...

### **„Még nagyapám tette rendbe az épületet...”**

(A fiatalember ijedt arccal nyit ajtót, mögötte mintha a felesége is izgulna valamiért. Én is megszeppenek, az ajtó mögül nagy farkaskutya morog felém. A háziak nem a kutyától félnek, hanem az ugatástól. Ugyanis alszik a kisbaba, s ha én ugattatom a házörzöt, felborul a baba programja. Csak egyet vakkant, miután megkapta érte – gazdájától – a pofont, elhallgat. Gyorsan betuszkolnak az egyik szobába, s miközben az anyuka a kicsi álmát vigyázza odaát, apuka rágyújt, és füstölögve fog a meséléshez.)



– Talán azzal kéne kezdjem, hogy apám zsidó. Nagypám körorvos volt, deportálták, vele együtt az egész családot, egyedül apám maradt meg. Apja, anyja, lánytestvére, sógorának a két gyereke, mindenki elpusztult.

Még nagypám tette rendbe azt az épületet, ami valami gazdasági épület volt, valamikor kocsmá meg fogadó meg szállóhely talán. Erről apám többet tudna mondani, ha tudna... Az apám tervei alapján újjáépítették a kaput, a manzárdszobát, a tetőszerkezetet, falakat húztak, hogy a beosztását olyanná változtassák, amilyen kell hogy legyen.

Apám mint egyetlen túlélő örökölte ezt a házat a háború után, és örökölt még három épületet a városban. Nem akármilyeneket! Ezt a szülesszettel szemben lévő kétemeletes épülettel illusztrálnám.

Azért kezdtem ilyesmikkel, hogy azt a lelkiállapotot is érzékeltessem, amellyel mint addigi elnyomott és kipusztításra ítélt egyén rádöbben arra a perspektívára, amit az új rendszer jelentett, s roppant lelkes kommunistaként kezdett tevékenykedni. Negyvenötől párttag, kijelentette, hogy ő nem kulák és nem él vissza azzal, hogy neki négy háza van, hármat potom összegért eladott. De az összeg akkora volt, hogy egy háromszor kétméteres és egy másfél méter mély medencét épített belőle az udvarra, hogy a gyerekei legyen mibe pancsoljanak. A három ház, a három emeletes ház értékéért! Ez nem úszómedence, ez egy ilyen kicsi libaúszató volt. És garázst csinált a motorkerékpárjának. Különbösen a harmincas évek végén rendbe tették az épületet, nem nagyon igényelt karbantartást, nagyon jó állapotban volt.

Az érzelmei kötötték a leginkább hozzá, mert a szüleitől semmi egyéb emléke nem maradt, csak ez az épület, ahol együtt is voltak.

Anyám is a pártaktívában dolgozott egy ideig. Apám is, anyám is becsületes, karakteres emberek voltak, akik nem éltek vissza azzal, ha előnyös helyzetbe kerültek másokkal szemben.

Apám öt vagy hat éven keresztül fizetés nélkül dolgozott a pártnál, rengeteg mindent csinált. Most, mikor költöztünk, akkor láttam csak a féltonnányi papírt, ami előkerült, fotók, tervrajzok, plakáttervek, tribün-tervek satöbbi, rengeteg munkát, városdíszítési és propagandamunkát és ilyesmit végzett.

Apámnak volt egy műterme a főtéren, amit a képzőművészeti alaptól kapott használatra, és amiről lemondott, mikor idősebb lett, átadta egy fiatalabbnak, mondván, hogy hát mért vegye el mástól, mikor ő most már alig használja, és annak szüksége van rá.

Mindezt annak illusztrálására mondom, hogy ő hogyan viszonyult hasonló helyzetekhez. Hogy utána kontrasztként lehessen érzékelni, mi volt másoknak a viszonyulása apámhoz. És hogy miért várta ő el azt... Miért kapott infarktust. Hogy miért várta el azt, hogy másként kezeljék, mint ahogy kezelték.

Azt, hogy az épületet le fogják bontani, már a hatvanas évek eleje óta sejtjük. A tervezőintézet akkori főnöke elég jó viszonyban volt apámékkal, néha még el is jöttek hozzánk, az megmondta, hogy ezt le fogják bontani, mert ez az utca keskeny és egy csomó rossz ház van benne, nem érdemes itt foglalkozni... Úgyhogy ez nem volt új számunkra. Legalább háromszor vagy négyszer megtörtént, hogy jött a hír: na, ebben az évben bontanak. És nem bontottak, és még eltelt három-négy év. Na, aztán most

már bontanak! És nem bontottak. Satöbbi. Tehát maga a tény nem volt váratlan, csak konkrétan most került sor a bontásra.

Sok ismerőse mondta apámnak: te, menj, nézz utána, keress relációkat, hogy kapjál majd egy jó lakást, hogy ne menjél blokkba. Apám azt mondta: miért? hát, természetesen, mikor odakerül, akkor majd engem felhívnak, megkérdik, hogy né, tisztelt elvtárs, le kell bontanunk ezt az épületet, és felajánlanak majd valamit, hogy odamenjek lakni, és valószínűleg, majd olyasmiket, amiből majd elhatározom, hogy melyik tetszik jobban. És telt az idő, telt az idő, és természetesen nem hívták. Hogy egy szép nap már konkrét tények elé állítsák: felhívták, hogy aláírja a lakás átvételét. És nem óhajtotta átvenni... Illetve nem így történt, először azért hívták fel, hogy mondjon le önként az állam javára, ajándékozva a lakást az államnak. Megkérdezte apám: ha nem ajándékozom, akkor mi van, nem bontják le? „De úgy is lebontják!” „Akkor miért ajándékozom?”

Aztán felhívták, hogy vegye át a blokkot: „Itt a lakása, vegye át!” Apám azt mondta, előbb megnézi, miről van szó. Eljött ide, hazajött felháborodva, azt mondja, egy disznóhízaldára nyílik az ablak, nyakig sár, egy félkész épület, hát hogy gondolják?! Felmentünk megint a férfiak a családból, nem tudom pontosan, hogy hívják azt a tagot a lakáshivatalnál, minősíthetetlen hangon beszélt velünk, nincs mit részletezni... Nem tudom részletezni... Én nem tudok olyan impertinens lenni, még felidézni sem tudom azt a hangnemet, nem is annyira a kifejezéseket, hanem a hangnemet, ahogy a válla fölött csak úgy vissza-visszaszólt valamit, úgy... nem tudom. Még hasonló helyzetet sem tudok elképzelni, mikor valakivel így beszélhetnek. Azt hiszem, apám joggal hitte azt, hogy miután ő annyit tett ezért a társadalomért... hogy igyekezett a társadalom kritériumainak megfelelő emberként élni és megfelelően nevelni a gyerekeit... Nem tudta elhinni, hogy így bánnak vele. Szóval egyszerűen lehetetlen volt elképzelnie is azt, hogy így beszélhetnek vele: hé, maga, mit, mit áll ott, na, ne foglalja el a helyet az ablaknál, na, lépjen le gyorsan, egykettőre, veszi vagy nem veszi, majd oda fog költözni erővel, na, kopás! Így...

És apám rettenetesen ki volt borulva, anyám szintén... Akkor, az utolsó pillanatban, de már késő volt, kezdtek kapkodni fűhöz-fához, beszéltek az alelnökkel, fogadott minket és elmagyarázta nekünk, hogy ez már ilyen. Láthatólag türelmetlenül, de nagyon udvariasan elmagyarázta, hogy mi sem vagyunk nagyobb értékű állampolgárok, mint bárki más, és természetesen ami másnak jó, az nekünk is jó lesz, és különben is raggogó körülményeket tudnak biztosítani. És akkor mondtuk: de hát más hogyan kapott nem blokklakást? „Olyan nincs.” Pedig konkrét esetről tudok, lebontott házaspár kapott egy nagyon nagy lakást. Egy család elment Izraelbe, s úgy maradt üresen az a lakás. Mi is kértük, hogy adják azt nekünk. „Hogy is képzelik?! Hát!...” És odaadták másnak, egy kéttagú családnak.

Nem volt semmi olyan kritériumunk, hogy légméter meg... Csak az, hogy ne legyen blokk. Azt mondtuk, még kisebbbe is bemegyünk, mint ahol addig laktunk, pedig sűrűn laktunk. Mi ezzel a négy kétszobás blokklakással sokkal-sokkal nagyobb területet kaptunk az államtól, mint ahogy addig laktunk.

A házunk a következőkből állt: egy manzárdszoba, ami kábé ötméterszer háromméteres volt, abban lakott apám; félig műterem, félig szoba beosztása volt; alatta egy kicsi szoba, egy háromszor kétméteres, egy ideig abban laktam én a feleséggel, sőt a gyerekekkel is néhány napig, utána az öcsém költözött oda a feleségével, mi pedig átmentünk a volt lakónk által üresen hagyott kétszobás minilakásba; aztán volt egy szoba, amelyikben anyám lakott, egy másik ötször négyes szobában pedig a nagynéném lakott és dolgozott, ott volt a varrodája; egy nagy konyha, amiben nagyanyám lakott, most halt meg, miután ideköltöztünk; ezen kívül volt egy normális méretű fürdőszoba, egy jó nagy spájsz, egy kicsi gardrób-fülke és egy nagyon kicsi kamra, amelyik valamikor nagyapámnak volt a röntgenszobája. S ami nekünk a legjobban fáj az egészből: a garázs, a műhely, a fészker, a csűr és a nagy kert. Azt tudtuk, hogy más háznál, ha nem is blokk, a kert teljesen valószínűtlen, az embernek rosszul esik, hiányzik, istenem... De a műhely az nekünk ha nem is éppen létszükséglet, mert munkahelyem van és apámnak nyugdíja van... De nekem igényeim vannak, szeretnék utazni, kultúremberhez méltó életet élni. Mi dolgoztunk. Apám is dolgozott, én is dolgoztam a képzőművészeti alapnál, még exportáltam is... Na, mióta nincs meg az a lakás, nincs munkalehetőség, itt vannak a szerszámok, nem tudok csinálni semmit. Mert zajos, mert büdös... Ma kellett volna leadnom az ifjúsági képzőművészeti kiállításra az anyagot, s nincs mit...

Azt mondták, a legjobb kondíciók... Hát hogy... hogy mondhat ilyet valaki, aki egy elegáns, kényelmes villában lakik, annak, akit kiköltöztetnek a város szélére, nyakig sárba, víz nélkül... Meleg vízről ne is beszéljek. Meleg víz csak akkor van, ha a kazános véletlenül úgy felejt, és éjjel egy óra után, amikor már mindenki lefeküdt, ide, a negyedikre is felér a víz. De amikor melegvíz-program van, hetente kétszer, akkor egyáltalán semmiféle víz nem jön fel ide. Mert akkor mindenki használja, végre van meleg víz, és ide nem ér fel. Nagyon-nagyon távol van ez attól, amit én civilizált életmódnak gondolok. Arról nem beszélve, hogy itt penészes a plafon, most a napokban valamennyire kiszáradt, még egy óriási vízfolt is volt rajta. Hónapok óta jelentgetem, hónapok óta tojnak rá.

Aztán hiába mentünk kihallgatásra bárkihez, mindenhol elutasító választ kaptunk. Ezek után vártuk, mi történik. Jönnek? Bontanak? Nem bontanak? Figyeltük, hogy na, már az utca felénél tartanak! Akkor leálltak egy darabig, semmit nem haladtak, gondoltuk, hátha ebben az évben... Hallottuk, hogy kijött egy dekrétum, amely megtilt minden új investíciót, gondoltuk, hátha megmaradunk.

Aztán kaptunk egy idézést a törvényszékre, bepereltek minket, hogy azonnal evakuáljuk a lakást. Jöttek s azt mondták: kérem, be vagytok perelve. Nem tárgyaltak velünk: „Mit állunk mi itten szóba mindenféle trógerrel?!” Szóval körülbelül ez a stílus volt. Beperelünk s áhoj! Mikor apám megtudta, hogy őt mint egy bűnözőt a törvény elé viszik, mert a saját házából akarják kirúgni, ez borzalmasan rosszul esett neki, ez tette fel a pontot az i-re. Addig is meg volt döbbenve, de húsz év alatt megszokhatta a gondolatot, hogy ebből ki kell majd költöznie. És elvileg egyetértett vele, normális, ez egy keskeny utca, tényleg, szükséges lebontani, mit csináljanak egyebet? De nem úgy, hogy kérem, én elmegyek

akár a putriba is lakni, csak a városnak legyen egy szép utcája. Nem. Adjanak nekem egy normális lakást, amelyik nekem tetszik, ahol én dolgozni tudok tovább és élni tudok.

Ott van nagynéném is, aki nyomorék és kisiparos, kikerült ide, egy kuncsaftja nincs. Addig az egyik legkeresettebb varrónő volt a városban. Ide ki se jön senki. Az adót fizeti? Fizeti. És blokkban nem is lehet, ha a nagynéném elkezd dolgozni a varrógéppel, zaj van, ha én elkezdek egy marógéppel vagy egy kompresszorral vagy egy fúrópisztollyal vagy egy köszörűvel dolgozni, akkor rögtön kopogtatnak, akkor rögtön szólnak, hogy hát mégiscsak, mások is laknak itt kérem szépen, s az a büdösség maguktól jön, szóval...

Tehát, idézés, apám már nem tudott jelentkezni, azelőtt való nap nagyon rosszul volt, elment anyámmal az orvoshoz, és ott-tartották, azt mondták, meg se mozduljon, tessék úgy fekvé maradni. Végül is nem az infarktus volt a súlyos baj, hanem hogy a rossz szívműködés miatt egy olyan elégtelen agyi vérellátás lépett fel, amit sok komoly probléma követett: nagyon nehezen beszél, ha egy kicsit is ideges lesz, akkor dadogni kezd, meg visszafele mond szavakat, fantasztikus dolog, sohasem hittem volna, hogy ember képes ilyesmire. És akaratlanul. És visszafele olvas szavakat és visszafele ír le. Hát én ha megfeszülök sem tudom utána csinálni. És szótagokat cserél fel, meg rossz az egyensúlyérzéke. Azt mondták, ez nem nagyon fog elmúlni, javulhat egy kicsit. Még mindig nagyon rossz bőrben van az öreg.

Úgyhogy én mentem fel a törvényszékre, anyám azt mondta, írjak alá mindent, hogy kiköltözzünk a lakásból és a vizontlátásra, fejezzük be, nem bírjuk a frontot tartani. Meg attól féltünk, ha tovább forszírozzuk a dolgot, akkor apámmal ki tudja, mi lesz.

Apám bent volt a kórházban, mi pedig az öcsémrel nekifogtunk megszervezni a négy család költözését. Másfél hónapon át minden áldott nap hordtuk a dolgokat. Óriási mennyiségű tárgyat kellett összecsomagolni, felhordani, szétbontani. Rengeteg ruhaanyag, rengeteg személyes holmi, az egész család ilyen gyűjtögető típus, aki ragaszkodik a régi tárgyakhoz és nem dobja el. Az a kacatmennyiség, amit mi behordtunk a balkonjainkra...

Na, ezen túlestünk, a holmik nagy része már itt volt, ott csak egy felfújható gumimatrac meg ilyenek, az öreget kihoztuk a kórházból az utolsó két napra... Ő még oda akart jönni, nem akart a kórházban maradni semmi áron. Azt mondta, felvágja az ereit, ha nem hozzuk haza, mert ő ott akar lenni. Nagyon féltünk, hogy rosszabbodni fog az állapota, de hát azt mondta az orvos is, ha ennyire elhatározta magát, akkor muszáj elhozni. Próbáltuk rábeszélni, hogy utazzon el anyám rokonaihoz, pihenje ott ki magát, hátha egy kicsit kikapcsolódik. De hallani sem akart róla, borzasztóan felbőszült, mikor említettük neki. S akkor két napig volt még abban a házban, míg aztán teljesen kiürítettük, s akkor áthoztuk ide.

Házbúcsúztató helyett mi az öcsémrel azt csináltuk meg, hogy két tekercs filmmel végigfényképeztük mindenféle szögből, kívülről, belülről, az utcáról nézve az épületet, a műhelyt, a csúrt, a pincét, a padlást... hogy a gyerekeinknek tudjuk megmutatni, hol laktunk mi.

Aztán jött egy pasas a sántier részéről, azt mondta, neki kell odaadni a kulcsot, s mondom: tessék!... Abszolút minden átvevő leltár nélkül.

Nem akartam arra menni egy jó darabig, ezt a szakaszt mindig kerülőúton tettem meg, nem akartam látni a környékét sem, csak meséltek a kollégáim, hogy na, most szedték ki a redőnyöket az ablakból; na, láttam valakit, az autógázzereteket hozta... Így ment. Az öcsém arra járt, és éppen rajtakapott egy pasast, amint osztozkodott egy másikkal, illetőleg üzletelt, hogy mennyibe adja el neki tűzifának a gyümölcsfáinkat a kertből. Valaki épp adta el, amit „szigorúan tilos kivágni, elvtársak, mert az az állam tulajdona!”

És amit mostanában hallottam, az teszi fel aztán a koronát az egészre: hogy nem is építenek oda semmit, legalábbis egyelőre, feltöltötték földdel, és állítólag, a tűzfalon túli lakók mondják, hogy termőföldet hordanak rá, és az építőtelepi munkásoknak ajánlották fel, hogy parcellákat vegyenek ki kertnek...

Hetvenháromezer lej körül fizettek a lakásért. Nekünk ezzel még óriási szerencsénk is volt, mert nyolcvan tavaszán emelték fel a kifizethető összeg plafonját. Azelőtt ez a plafon negyvenezer lej volt. Érdekesképpen megemlítem, hogy negyed akkora, nagyon rossz állapotban lévő kicsi épületért fizettek ki százhatvanezer lejt nemrég. Ugyanis az illető a felét átíratta, kinevezte, hogy „innen arra más lakás, a fiamé s az ő nevéen van”. S az két lakás, kétszer nyolcvanezer lej.

Mivel a mi házunk az ezernyolcszáz években épült, akkor van te-lekkönyvezve, úgy számították, hogy százvalahány éves épület, ezért nem jár a száz százalék. Mondtuk, harminckilencben át volt építve. „Na, hozzanak tanúkat, akik dolgoztak rajta!” Egyik sem mondta azt, hogy kérem, kimegyek s megnézem, tényleg százévesek a gerendák vagy pedig negyven-ötven évesek. Hát hol volt száz évvel ezelőtt beépített villanyvezeték és cső és kanalizálás?

Négy kétszobás lakást adtak itten.

Eleinte hetekig egyáltalán nem volt víz. Se hideg, se meleg, nem volt bekötte semmi. Villany volt, de nem jöttek ki betenni a biztosítékokat, hanem beraktuk mi, és akkor volt villany. Fűtés sem volt hetekig, a kazánház ugyanis még távolról sem volt kész, mikor már itt több százan laktak a leghidegebb téli hónapokban... A kicsi babát nem tudtuk idehozni, anyósoméknál volt hónapokon át. Mi meg villanyradiátorral fűtöttünk s a konyhai gázzal. Úgyhogy már előre félek attól, amikor kihozzák a villanyszámlámat. Hogy mi lesz rajta?! Azt hiszem, az egész évi kvótát túlteljesíttem.

A sár az csak mélyül, azt reméltük, szétszórtnak néhány teherautó kavicsot az utcán... Most gyönyörű, mert már három napja hogy nem esett, és aránylag kiszikkadt, csak bokáig ér a sár. De olyan fantasztikus sártenger szokott lenni, hogy az hihetetlen. Próbáltam elmenni a kazánházig, hogy éppen szóljak valamiért, mentem keresztül az úton, és beléptem egy gödörbe, addig a gumicsizmám széléig ért a víz, akkor klutty, egyből megtelt a csizma sárral. Pedig itt annyi bulldózerista ül a motorházon s szalonnázik s beszélget s telik az idő... csak végig kéne nyomni az ekével a sártömeget, végig az utcán a patak mellé. Senkit nem érdekel.

Ezt nem lehet megszokni. Bele lehet törődni vagy bele lehet fásulni, de megszokni ezt az életformát nem lehet. Semmi nem működik ebben a lakásban, semmi nem olyan, amilyen kéne hogy legyen. Ezt az ajtót például már háromszor kellett hogy kivegyem s utánagyaluljak, a zsanérnál alátét helyett két szeget vertek be s lehajlították, az alátét az már túl civilizált dolog, úgy látszik. Minden ereszkedik meg, ahogy a fűtés megindul; az ujjamat itt, az ablaknál, a zsanér mellett ki tudom dugni, mindenhol beázás, pokoli ronda kivitel, minden borzalmas. Jó, hogy most erre egyelőre nincs is pénzem, de hogyha volna se költenék egy büdös lejt se. Nem akarok itt élni. Az első adandó alkalommal, ahogy olyan környezet lesz, hogy nem riad vissza mindenki az utcától, elcserélem egy kisebbre, egy rosszabbra, csak ne legyen blokk, és legyen lehetőség arra, hogy egy műhelyt összetákoljak az udvaron s dolgozzak benne.

Apám se akar itt maradni.

Ha így visszagondolok arra, amiket meséltem... nem lehet érzékelteni azt, hogy hogyan éreztük magunkat abban a periódusban, s furcsa, hogy az emberi természet ilyen, hogy megfelelkezik mindenről, a düh és az elkeseredés úgy szép lassan kikopik az emberből, már csak a tényekre emlékszik vissza, az érzelmi töltésre kevésbé.

### **„Úgy akarnám, hogy a gyerekek megtudják”**

(Mintha túlméretezett lenne ez a lakás. Az egyik szobában egy ágy, a másikon egy asztal, a harmadik üres, a negyedik... Az asszony a konyhában készülődik a főzéshez, zöldséget mos és pucol. A keze gyorsan, folyamatosan, határozottan, magabiztosan mozog, szöges ellentétben azzal a móddal, ahogyan a kérdéseimre válaszolgat.)

– A férje nincs itthon?

– Nincs. Dolgozik.

– Hol?

– A közüzemeknél. Kőműves.

– Ő az egyetlen kereső a családban?

– Eddig ő volt, most itt elvállaltam a lépcsőház takarítását havi hétszázötvenhárom lejért. Tudja, a férjem a lépcsőház-felelős... Segít ő is a takarításban, vasárnap ügyesen felmostuk motorinával a lépcsőket. A tegnapelőtt felmostam vízzel, ma is akartam, de nincs víz.

– Hány gyerekük van?

– Három. A kicsi harmadikos, Mircea ötödikes, a nagy lányom nyolcadikos.

– Hol tanult meg ilyen jól magyarul?

– Mi a férjemmel a falunkban, ott sok magyar élt. Rajtam nem is lehet észrevenni, hogy milyen nemzetiségű vagyok. A nagy lányom is elég jól beszél magyarul, de a kicsi már szinte semmit sem tud.

– Mikor költöztek be a városba?

– Nem is tudom pontosan... Már elég rég, vagy hét-nyolc évig laktunk az előbbi helyen. Ott volt két szobánk, itt van négy. Költözéskor részletet csináltunk, hogy ezt-azt megvegyünk. Kölcsön is kértünk vagy hétezer lejt, nem is tudjuk, mire ment el.

– Mégis mire mehetett?

– Vettük ezt az aragáz kályhát, aztán a nagy szőnyeget, függönyöket, linóleumot... Én nem szégyellem, hogy nincs meg mindenünk a

lakásban, de utánam nem kiabál senki. Az uram se nem iszik, se nem szivarozik, lopni se szeret. Én sem voltam még a milícián soha. Annyi van, amennyi, mi jól megvagyunk így.

– Tetszik az új lakás?

– Nekem nagyon. Kisebb bajok még vannak. Amióta ide költöttünk, még nem fürödtem meg, nem tudtam bemászni a kádba. Két személynek van víz, mikor a harmadik fürödne, elveszik. Hideg vizet is máshonnan hordunk napok óta, a leánykával éppen az előbb hoztunk három vederrel. December huszonkilencedikén költöttünk be, január tizenharmadikán kötötték be a gázt, január huszonötödikén a villanyt...

– S akkor hogy főzött?

– A másik lakónegyedben ügyelek valakinek a gyerekére, oda vittem, ott főztem meg az ételt, úgy hoztam haza. Megmelegíteni nem tudtam... Akkoriban reggel kellett volna hogy jöjjön, tiszta kacagás volt, hogy keltünk fel. Éjjelre jobban felöltöttünk, mintha az utcára mennénk... De azért össze sem lehet hasonlítani az előbbi helyünkkel.

– Olyan rossz volt?

– Nem volt vízvezeték még a közelben sem, a sok vízhordás tönkretett, diszkuszom van.

– Saját házuk volt az, ahonnan ide költöztek?

– Igen, de tessék odaírni, hogy mi nem vettünk el pénzt érte az államtól, mi önként lemondunk róla.

– Nem fogott volna jól a pénz?

– Áh, az csak egy olyan kalyiba volt, egy nagy ganécsomó mellett laktunk. S olyan emberek között!... „Nyald meg ezt, nyald meg azt”, sok csúnya beszédet kellett ott végighallgatni... Most már csak lennék egészséges, hogy a gyerekeket tudjam felnevelni. Úgy csinálom, hogy ők ne érezzék a nehézségeket. Sokszor elmagyarázom a kicsinek, hogy akkora voltam, mint ő, s kellett mennem napszámba. Én nem tudom, egy-egy olyan jól van, s egy-egy annyit kínlódik. Én örök életemben szenvedtem, nem tudom, mi az a boldogság. Úgy akarnám, hogy a gyerekek megtudják. Most végre ők már jól vannak, nem is lehet hasonlítani...